

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-354-57>

УДК 339.564:338.439.4'06(477)

JEL classification: F17, Q13, O13

ВДОВИЧЕНКО Олександр
Білоцерківський національний аграрний університет
<https://orcid.org/0009-0000-5293-8576>

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, РИЗИКИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

У статті здійснено комплексний аналіз експортного потенціалу аграрної продукції України в умовах структурних трансформацій аграрного сектору, війни та глобальних змін у світовій торговельній системі. Показано, що аграрна продукція залишається одним із провідних джерел валютних надходжень до державного бюджету, а її експортна орієнтація визначає загальну динаміку розвитку аграрної економіки. Разом з тим встановлено, що існуюча сировинна модель експорту значною мірою обмежує можливості диверсифікації ринків, формування доданої вартості в межах країни, забезпечення стійкості торговельної діяльності та досягнення цілей сталого розвитку. У статті систематизовано основні виклики, які постали перед експортним сектором України в 2022–2024 роках: руйнування логістичної інфраструктури, блокування портів, зростання витрат на транспортування, втрата традиційних ринків збуту, зниження інвестиційної привабливості, нестабільність державної експортної політики, високі ризики контрахування та кредитування. Дослідження охоплює аналіз структури експорту, основних товарних груп, регіонального спрямування поставок та особливостей сертифікаційних вимог у країнах-партнерах.

Обґрунтовано необхідність стратегічної переорієнтації агроекспорту на продукти з високою доданою вартістю, органічну та нішеву продукцію, розширення присутності на ринках країн Азії, Африки та Близького Сходу. Виокремлено перспективні напрями державної підтримки: запровадження механізмів експортного страхування, логістичне субсидування, просування бренду країни походження, гармонізація стандартів із вимогами ЄС, розвиток електронних платформ для агроекспортерів. У статті підкреслено, що повоєнна відбудова відкриває вікно можливостей для реструктуризації аграрного експорту на засадах технологічної модернізації, екологічної відповідальності, інституційного зміцнення та інтеграції до глобальних ланцюгів створення вартості. Результати дослідження можуть бути використані при розробці національної експортної стратегії, регіональних програм підтримки експорту та плануванні зовнішньоекономічної політики аграрного сектору.

Ключові слова: аграрний експорт, експортний потенціал, аграрна продукція, ризики, додана вартість, логістика, зовнішня торгівля, міжнародні ринки, експортна стратегія, державна підтримка.

VDOVYCHENKO Oleksandr
Bila Tserkva National Agrarian University

EXPORT POTENTIAL OF AGRICULTURAL PRODUCTS OF UKRAINE: CURRENT STATUS, RISKS AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT

The article carries out a comprehensive analysis of the export potential of agricultural products of Ukraine in the context of structural transformations of the agricultural sector, war and global changes in the world trade system. It is shown that agricultural products remain one of the leading sources of foreign exchange revenues to the state budget, and their export orientation determines the overall dynamics of the development of the agrarian economy. At the same time, it is established that the existing raw material export model significantly limits the possibilities of diversifying markets, creating added value within the country, ensuring the sustainability of trade activities and achieving sustainable development goals. The article systematizes the main challenges facing the export sector of Ukraine in 2022–2024: destruction of logistics infrastructure, blocking of ports, increasing transportation costs, loss of traditional sales markets, decreasing investment attractiveness, instability of state export policy, high risks of contracting and lending. The study covers the analysis of the export structure, main commodity groups, regional direction of supplies and features of certification requirements in partner countries.

The need for strategic reorientation of agricultural exports towards products with high added value, organic and niche products, expansion of presence in the markets of Asia, Africa and the Middle East is substantiated. Promising areas of state support are identified: introduction of export insurance mechanisms, logistics subsidies, promotion of the country of origin brand, harmonization of standards with EU requirements, development of electronic platforms for agricultural exporters. The article emphasizes that post-war reconstruction opens a window of opportunity for restructuring agricultural exports on the basis of technological modernization, environmental responsibility, institutional strengthening and integration into global value chains. The results of the study can be used in the development of a national export strategy, regional export support programs and planning of foreign economic policy of the agricultural sector.

Keywords: agricultural exports, export potential, agricultural products, risks, added value, logistics, foreign trade, international markets, export strategy, state support.

Стаття надійшла до редакції / Received 15.04.2026

Прийнята до друку / Accepted 06.05.2026

Опубліковано / Published 28.05.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© ВДОВИЧЕНКО Олександр

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах трансформації світової економіки, посилення глобальної конкуренції та нестабільності продовольчих ринків проблема реалізації експортного потенціалу аграрного сектору України

набуває особливої актуальності. Аграрна галузь стабільно демонструє високі показники зовнішньоторговельної активності, забезпечуючи вагому частку надходжень до державного бюджету та змінюючи національну економічну безпеку. Однак, попри значний природно-ресурсний потенціал, Україна поки що не повною мірою використовує свої можливості в сегменті міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією, що зумовлює потребу в теоретичному осмисленні основ формування й реалізації цього потенціалу.

Суттєвий виклик у цьому контексті становлять як зовнішні фактори - зміна кон'юнктури глобального ринку, геополітичні ризики, зростаюча конкуренція з боку аграрних лідерів - так і внутрішні обмеження, зокрема інфраструктурна відсталість, недосконалість аграрної політики, низький рівень доданої вартості продукції, інституційна слабкість та обмежений доступ до фінансування. Все це потребує системного дослідження природи експортного потенціалу, його елементів і ключових детермінант.

У науковому дискурсі поняття «експортний потенціал» часто трактується вузько – як можливість реалізації продукції на зовнішніх ринках. Проте в умовах високої волатильності глобального продовольчого ландшафту необхідним є ширше трактування цього поняття як інтегрованої здатності національного агросектору забезпечувати сталість, адаптивність, конкурентоспроможність та інноваційність у зовнішньоекономічній діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання формування та реалізації експортного потенціалу аграрної продукції України знайшло широке відображення у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. У дослідженнях П.Т. Саблука, М.Й. Маліка, В.І. Власова, В.Я. Месель-Веселяка акцентується увага на стратегічному значенні аграрного експорту для національної економіки, а також на потребі трансформації сировинної моделі у напрямі розвитку продукції з високою доданою вартістю. Сучасна література також активно порушує проблематику ризиків, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю агросектору, зокрема таких, як логістичні обмеження, валютні коливання, залежність від кон'юнктури світових ринків, нестабільність торговельної політики та екологічні виклики. Дослідження С. Остапенка, С. Кваші вказують на зростання ролі нетарифних бар'єрів, сертифікаційних вимог, адаптації до стандартів ЄС та впливу санкційної політики.

Окрему групу публікацій становлять дослідження, присвячені проблемам логістики, доступу до інфраструктури портів, аграрного страхування та державної підтримки експортерів в умовах війни (Гаврилюк В. І., Паска І.М. 2022–2024). У цьому контексті особливу цінність мають праці, що пропонують сценарні та кластерні підходи до нарощування експортного потенціалу, диверсифікації ринків збуту, переходу до сталих і сертифікованих систем виробництва. Таким чином, актуальні наукові публікації створюють концептуальне підґрунтя для обґрунтування напрямів розвитку аграрного експорту з урахуванням сучасних викликів і довгострокових стратегічних цілей України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності експортного потенціалу аграрного сектору, структуризація його основних елементів та виявлення ключових факторів, що впливають на його формування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття «експортний потенціал аграрного сектору» у сучасній економічній науці є багатограним і вимагає системного трактування з урахуванням теоретичних напрацювань як у сфері міжнародної торгівлі, так і в аграрній економіці. На відміну від простого обсягу фактичного експорту, експортний потенціал відображає граничні можливості аграрної галузі щодо забезпечення сталого, конкурентоспроможного та прибуткового виходу на зовнішні ринки з урахуванням наявних ресурсів, інституційного середовища та попиту [1].

У найзагальнішому вигляді експортний потенціал можна визначити як інтегровану спроможність національного аграрного виробництва генерувати надлишкову продукцію, що відповідає вимогам зовнішніх ринків за якістю, обсягом, стабільністю постачання, стандартами сертифікації та ціною. Йдеться про здатність не лише виробляти, але й ефективно просувати продукцію, забезпечувати її переробку, логістику, маркетинг і міжнародну адаптацію.

Сутність експортного потенціалу аграрного сектору можна розглядати через кілька концептуальних вимірів:

1. Ресурсно-виробничий вимір – визначає можливості сільськогосподарського виробництва в частині формування експортного надлишку за рахунок ресурсної бази (земля, праця, техніка, добрива, генетичний матеріал тощо).
2. Інституційно-правовий вимір – охоплює політичні умови, законодавчі обмеження, торговельні бар'єри або преференції, стандарти якості, митно-тарифну політику та наявність міжнародних угод про торгівлю.
3. Фінансово-економічний вимір – включає рентабельність експорту, доступ до інвестицій і кредитів, систему підтримки експортерів, цінову конкурентоспроможність.

4. Логістично-інфраструктурний вимір – відображає можливості транспортування, зберігання, переробки, доступу до портів і міжнародних коридорів.

5. Маркетингово-інформаційний вимір – стосується репутації національного виробника, брендингу продукції, наявності інформації про зовнішні ринки, участі у виставках, цифровому просуванні продукції тощо.

6. Інноваційно-технологічний вимір – демонструє рівень технологізації агровиробництва, використання сучасних агротехнік, діджиталізацію процесів, застосування біо- та нанотехнологій.

Таким чином, експортний потенціал є не стільки статичною характеристикою, скільки динамічною економічною категорією, що формується під впливом широкого спектра внутрішніх і зовнішніх факторів. Він може зростати або знижуватися залежно від зміни ринкової кон'юнктури, розвитку інфраструктури, інституційної підтримки, рівня інвестицій у аграрну галузь.

Важливо підкреслити, що експортний потенціал не варто зводити лише до фізичного обсягу можливого експорту. Його слід розглядати у поєднанні з потенціалом створення доданої вартості, можливістю диверсифікації продукції, здатністю конкурувати на різних ринках та інтегруватися у глобальні аграрні ланцюги. Зокрема, сучасна теорія міжнародної торгівлі звертає увагу не лише на кількість експортованої продукції, а на її якість, диференціацію, рівень переробки та ступінь адаптації до споживчих вимог країни-імпортера [2].

Отже, експортний потенціал аграрного сектору - це системна категорія, що охоплює сукупність об'єктивних і суб'єктивних можливостей, які можуть бути реалізовані за наявності сприятливого політико-економічного, інституційного та ринкового середовища. Він є критичним індикатором не лише економічної ефективності аграрної галузі, а й національної конкурентоспроможності та продовольчої стійкості у глобальному вимірі. Експорт аграрної продукції з високою доданою вартістю виступає критичним індикатором не лише економічної ефективності галузі, а й загальної конкурентоспроможності країни та її здатності забезпечувати продовольчу стійкість у глобалізованому середовищі. У цьому контексті ресурсний потенціал аграрного сектору відіграє визначальну роль, адже саме обсяг, структура та якість природних, трудових і техніко-технологічних ресурсів формують основу для виробництва конкурентної продукції, орієнтованої на експорт.

Ресурсний потенціал аграрного сектору виступає фундаментом формування експортного потенціалу, оскільки саме наявність та якість природних, трудових і матеріально-технічних ресурсів визначає базову спроможність галузі створювати надлишкову продукцію, придатну для реалізації на зовнішніх ринках. У науковій літературі ресурсний потенціал часто визначають як сукупність відновлюваних і невідновлюваних засобів виробництва, що можуть бути залучені до господарського обігу з метою забезпечення сталого аграрного виробництва [3].

Ресурсна база України, особливо в частині земельного та біокліматичного потенціалу, є унікальною не лише в європейському, а й у глобальному вимірі. За різними оцінками, країна володіє до 25% світових запасів чорноземів, а також значними площами сільськогосподарських угідь.

У 2021 році площа сільськогосподарських угідь становила 42,7 млн га, з яких 32,5 млн га – рілля (76%). Проте у 2022–2023 рр. частина цих земель втратила продуктивність або стала тимчасово непридатною до використання через війну, мінування, порушення меліоративних систем та окупацію. За оцінками Світового банку, до 30% сільгоспугідь України у 2023 році не були залучені до виробництва.

Попри ці втрати, агрокліматичний потенціал України залишається високим, особливо у центральних та західних регіонах, де можливе інтенсивне вирощування зернових, технічних і нішевих культур, включаючи органічну продукцію. Попри ці втрати, агрокліматичний потенціал України залишається високим, особливо у центральних та західних регіонах, де можливе інтенсивне вирощування зернових, технічних і нішевих культур, включаючи органічну продукцію [4]. Водночас ефективне використання цього потенціалу неможливе без достатнього кадрового забезпечення - трудові ресурси відіграють ключову роль у трансформації виробничих можливостей у реальні конкурентні переваги на зовнішніх ринках.

У аграрному секторі України задіяно близько 2,6 млн осіб, що становить приблизно 15% економічно активного населення. Однак спостерігається стійка тенденція до зменшення чисельності зайнятих у сільському господарстві, зумовлена урбанізацією, трудовою міграцією та старінням сільського населення.

Крім того, спостерігається дисбаланс у кадровому забезпеченні, особливо за напрямками агроінженерії, агроінформатики, агромаркетингу та міжнародної торгівлі. Цей фактор обмежує здатність аграрного бізнесу швидко адаптуватися до вимог експорту та міжнародної сертифікації.

Цей фактор обмежує здатність аграрного бізнесу швидко адаптуватися до вимог експорту та міжнародної сертифікації. Разом з тим, навіть наявність професійного кадрового потенціалу не забезпечить конкурентоспроможності без відповідної матеріально-технічної бази, яка є основою для впровадження сучасних технологій виробництва, зберігання, переробки та логістики агропродукції.

Рівень технічного забезпечення українських аграріїв є вкрай неоднорідним. Частка зношеної техніки у малих і середніх господарствах перевищує 60%, тоді як великі агрохолдинги активно інвестують у сучасну техніку, цифрові рішення, системи точного землеробства. Станом на 2023 рік: кількість зернозбиральних комбайнів – близько 28 тис. одиниць, з яких понад 50% - застарілі; рівень забезпечення добривами - в

середньому 70 кг/га діючої речовини, що нижче за європейські норми (120–180 кг/га); доступ до зрошення - лише 550 тис. га (менше 2% ріллі), хоча в умовах змін клімату потребують зрошення до 4 млн га.

Обмеженість доступу до зрошення – лише 550 тис. га (менше 2% ріллі) при наявній потребі до 4 млн га – значно стримує ефективність використання земельних ресурсів, особливо в умовах зміни клімату та зростаючої посушливості. Це, у свою чергу, впливає на врожайність та стабільність виробництва, особливо у південних регіонах. Не менш важливою складовою ресурсної бази аграрного сектору є біоресурсний та генетичний потенціал, що визначає якісні характеристики продукції, її адаптивність і стійкість до хвороб та кліматичних стресів.

Україна має розвинену насінневу базу для зернових і олійних культур, але значна частина селекції базується на іноземному генетичному матеріалі. Це створює технологічну залежність від імпорту насіння, особливо у виробництві кукурудзи, соняшнику та овочів.

У тваринництві, зокрема у виробництві молока, м'яса птиці та свинини, значну роль відіграє використання сучасних порід, але галузь зазнає зниження поголів'я через зростання витрат та логістичних труднощів експорту продукції з високим ступенем переробки.

Хоча ресурсний потенціал України в агросфері залишається стратегічною перевагою, його структурна деградація, посилена війною, кліматичними ризиками, зношеністю техніки та кадровими втратами, стримує повну реалізацію експортного потенціалу [5]. Подолання цих викликів передбачає: модернізацію технічного парку; розвиток іригаційних систем; підтримку кадрового потенціалу; формування регіональних ресурсно-виробничих кластерів; інвестиції в локальну переробку та сертифікацію продукції.

Таким чином, ресурсний потенціал не лише закладає базу для виробництва експортної продукції, але й визначає гнучкість, адаптивність і довгострокову конкурентоспроможність аграрного сектору на глобальному ринку.

Таким чином, ресурсний потенціал не лише закладає базу для виробництва експортної продукції, але й визначає гнучкість, адаптивність і довгострокову конкурентоспроможність аграрного сектору на глобальному ринку. Проте для повної реалізації цього потенціалу необхідна ефективна мобілізація виробничих можливостей, що охоплює як технічну оснащеність підприємств, так і ефективність агропромислової інфраструктури. Саме виробничий потенціал відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного обсягу, якості та своєчасності поставок сільськогосподарської продукції на зовнішні ринки.

Виробничий потенціал аграрного сектору є критично важливою складовою експортного потенціалу, адже саме він визначає можливості сільського господарства щодо генерації стабільного обсягу конкурентоспроможної продукції, придатної до експорту [6]. Виробничий потенціал трактується як сукупність наявних і потенційно доступних виробничих ресурсів та засобів, здатних забезпечити ефективне функціонування аграрного виробництва з урахуванням сучасних технологічних, організаційних і екологічних вимог.

У структурі виробничого потенціалу агросектору можна виокремити кілька основних компонентів:

1. Агровиробництво за обсягами та структурою продукції. Україна посідає провідні позиції у світі за виробництвом окремих видів аграрної продукції. За результатами 2021 року зернових та зернобобових було вироблено 86 млн тонн (максимум за всю історію). Проте, у 2023 році - близько 60 млн тонн, що стало результатом зменшення посівних площ і руйнування логістики;

Ключовим є високий рівень спеціалізації – на експорт орієнтовано насамперед зернові (пшениця, кукурудза, ячмінь), олійні (соняшник, ріпак, соя) та продукцію птахівництва.

Сучасне сільське господарство дедалі більше залежить від технологій. В Україні у великих агрохолдингах впроваджуються: системи точного землеробства (GPS-навігація, автоматичне внесення добрив); дистанційне зондування полів (дрони, супутникові знімки); елементи штучного інтелекту та аналітики Big Data для управління врожайністю; автоматизовані ферми у тваринництві.

Однак поширення таких інновацій здебільшого обмежується великими агропідприємствами. У середніх і малих господарствах рівень технологічного забезпечення залишається критично низьким, що гальмує експортну спроможність на рівні мікроекономіки.

Характерною особливістю структури українського аграрного експорту є переважання сировинної продукції. У 2023 році: понад 80% експортованих зернових та олійних культур постачались у необробленому вигляді; частка готової продукції з високим рівнем переробки (борошно, олія бутильована, м'ясні вироби) не перевищувала 10%.

Недостатня глибина переробки зумовлює втрату потенційного прибутку, знижує конкурентоспроможність та обмежує експорт до країн із високими вимогами до безпеки та упаковки продукції [7].

Виробничий потенціал України є однією з основних конкурентних переваг на світовому агропродовольчому ринку. Він характеризується: значними обсягами виробництва; наявністю надлишкової продукції для експорту; високим рівнем спеціалізації; частковою модернізацією технологій.

Втім, ефективність його реалізації стримується низкою факторів: технічною асиметрією між великими й малими виробниками, недостатнім рівнем переробки, нерівномірністю доступу до інновацій та зношеністю інфраструктури. Подальший розвиток виробничого потенціалу має бути спрямований на

нарощування доданої вартості, впровадження технологій і формування стійких ланцюгів виробництва та експорту.

2. Інфраструктурний потенціал аграрного сектору - це сукупність матеріально-технічних, логістичних, енергетичних та цифрових елементів, що забезпечують безперебійне функціонування процесів зберігання, транспортування, сертифікації та експорту агропродовольчої продукції. Його роль у формуванні експортного потенціалу є критичною, оскільки навіть при наявності достатніх обсягів високоякісної продукції без належної інфраструктури вихід на зовнішні ринки буде утрудненим або економічно неефективним.

До повномасштабного вторгнення Україна мала розвинену мережу логістичних вузлів: 13 морських торговельних портів, через які здійснювалося до 75% усього експорту агропродукції (зокрема через порти Одеси, Чорноморська, Південного); майже 170 елеваторів та зернохосвищ загальною потужністю понад 50 млн тонн; широка мережа залізничного транспорту, що дозволяла здійснювати перевалку до портів.

Після початку війни значна частина інфраструктури була знищена або втратила функціональність. У 2022–2023 рр. експорт перемістився на західні прикордонні переходи та Дунайські порти (Ізмаїл, Рені, Кілія), які у 2023 році забезпечили понад 30% аграрного експорту.

Однак, пропускна здатність західних залізничних і автомобільних маршрутів обмежена - особливо через різну ширину колії з країнами ЄС, що ускладнює транзит. За даними Мінагрополітики, втрати від простоїв зерновозів у чергах на кордоні перевищили 100 млн грн у 2023 році.

Наявність сучасних елеваторів є важливою умовою збереження якості продукції та формування експортних партій. На 2021 рік: загальна місткість елеваторів - 50–55 млн тонн, лише близько 40% з них відповідали сучасним технічним стандартам (автоматизація, вологовимірювання, температурний контроль тощо), частина потужностей опинилася в зоні бойових дій або окупації.

Внаслідок війни втрачені або пошкоджені об'єкти на території Харківської, Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей, що зумовило дисбаланс інфраструктурної доступності в регіонах.

У такій ситуації особливої ваги набуває аналіз агроекспорту як джерела валютних надходжень і фінансового ресурсу для відновлення сектору. Саме обсяг і структура агроекспорту виступають важливим індикатором фінансового потенціалу аграрного виробництва, оскільки вони відображають здатність галузі формувати додану вартість та забезпечувати надходження до національної економіки.

Аграрний сектор України є ключовим експортоорієнтованим сегментом економіки. За даними Мінекономіки: у 2021 р. агроекспорт сягнув \$27,8 млрд, у 2022 р. - зниження до \$23,4 млрд через початок повномасштабної війни, у 2023 р. - \$22,2 млрд, що становить понад 53% усього товарного експорту України.

Основні товарні групи: зернові культури - понад 38% експорту АПК (кукурудза, пшениця, ячмінь); олійні та продукти їх переробки - близько 32%; продукція тваринництва та харчової промисловості - 12–14%.

Це свідчить про високу валютогенеруючу спроможність аграрного сектору, а також про його системну залежність від глобальних ринків.

Одним з головних обмежень для реалізації експортного потенціалу є дефіцит доступного фінансування, особливо для малих та середніх сільськогосподарських виробників.

У 2023 році в межах державної підтримки агросектору передбачалося: 4,7 млрд грн бюджетної допомоги за різними програмами; Доступні кредити 5-7-9% - понад 20 тис. агровиробників скористались програмою на загальну суму понад 60 млрд грн; Часткове відшкодування вартості техніки та обладнання, підтримка садівництва та тваринництва - приблизно 800 млн грн.

Втім, аграрні малі підприємства отримують лише близько 20% загального обсягу агрофінансування, у той час як великі агрохолдинги акумулюють більшість інвестиційних і кредитних потоків [8]. Така асиметрія у фінансуванні прямо впливає на інвестиційну привабливість галузі: рівень ризиків, доступ до капіталу та інституційні бар'єри визначають можливості залучення інвестицій на різних рівнях аграрного виробництва.

Фінансова спроможність аграрного сектору тісно пов'язана з інвестиційним середовищем. До 2022 року Україна залучала щорічно \$400–600 млн прямих іноземних інвестицій у сільське господарство, харчову промисловість та логістику. Проте у 2022–2023 рр. спостерігалось: різке скорочення прямих інвестицій; підвищення ризиковості галузі через воєнні дії; зниження кредитного рейтингу держави, що ускладнює залучення зовнішніх позик для аграріїв.

Певною компенсацією стали програми фінансування від міжнародних організацій (FAO, IFC, ЄБРР), зокрема для забезпечення продовольчої безпеки, переробки та органічного виробництва.

Ці програми охоплюють як грантову допомогу, так і пільгове кредитування, технічну підтримку та тренінги з експортної підготовки. Наприклад, FAO та ЄБРР реалізують проекти підтримки малих і середніх підприємств у впровадженні стандартів GlobalG.A.P. та сертифікації для виходу на ринки ЄС. IFC фінансує ініціативи зі сталого землеробства та впровадження IT-рішень в агросекторі. Таким чином, міжнародне співробітництво частково компенсує обмежений доступ до національного фінансування та сприяє покращенню інвестиційного клімату в аграрному секторі.

Українська агропродукція традиційно відзначається високою конкурентоспроможністю за ціною, що зумовлено: родючими ґрунтами (нижча потреба в добривах); порівняно дешевою робочою силою; масштабністю виробництва.

Однак у 2022–2023 рр. витрати на логістику зросли в 2–3 рази через зміну експортних маршрутів (з морських на сухопутні), що суттєво знизило експортну маржинальність. За даними експертів логістичні витрати становили до 50% від експортної ціни; рентабельність виробництва кукурудзи в окремих регіонах впала до 5–7%, що на межі окупності. Це суттєво знижує загальну ефективність аграрного експорту та обмежує інвестиційні можливості виробників, особливо в умовах цінової турбулентності й нестабільної логістики [9]. За таких умов податкова політика та загальне економічне середовище стають визначальними чинниками довгострокової експортної конкурентоспроможності.

Аграрний сектор України користувався рядом фіскальних преференцій: спрощена система оподаткування для ФГ; спеціальний режим ПДВ (до 2016 року); податкові пільги для органічного виробництва.

З 2022 року додатковим стимулом стало звільнення аграрного експорту від ПДВ на логістику, а також призупинення мита з боку ЄС, що дозволило зберегти конкурентні позиції на ринку Європи.

Утім, нестабільність регуляторного середовища, зміни у валютному курсі, обмеження вивозу окремих культур (з метою внутрішньої стабільності) періодично створюють невизначеність для агроекспортерів.

Незважаючи на позитивні зміни, українська система інституційного супроводу агроекспорту залишається фрагментованою. Основні виклики: відсутність єдиної координації між держорганами (Мінагро, Мінекономіки, Митна служба, Держпродспоживслужба); часті зміни регуляторних правил, що створюють правову невизначеність; неефективність державної експортної стратегії на рівні реалізації; брак довгострокових механізмів підтримки агроекспортерів (експортне страхування, гарантії, лізинг).

Ці фактори ускладнюють формування передбачуваного бізнес-середовища для агроекспортерів та знижують інвестиційну привабливість сектора, особливо для виробників, орієнтованих на продукцію з високою доданою вартістю. У таких умовах першочергового значення набуває системна робота над впізнаваністю та унікальністю української продукції на зовнішніх ринках.

Позитивний імідж національного аграрного виробника на міжнародному ринку є важливою складовою успішного експорту. Україна поступово формує свій аграрний бренд як: гаранта стабільних поставок сільськогосподарської сировини (зернові, олійні); виробника екологічно чистої та органічної продукції; країни з високим потенціалом у розвитку «food tech» та аграрних інновацій [10].

Однак ці переваги не завжди чітко профільовані у міжнародному маркетинговому середовищі. Відсутність національної платформи аграрного брендингу обмежує впізнаваність української продукції, особливо на нових ринках (Південно-Східна Азія, Близький Схід, Африка).

У 2021–2023 роках тривали ініціативи з просування бренду «Made in Ukraine», проте більшість українських виробників все ще виходять на зовнішній ринок без фірмового стилю, сертифікованої упаковки та індивідуального позиціонування. Було організовано кілька виставок, торговельних місій, кампаній у соціальних мережах, а також надано підтримку підприємствам у розробці бренд-стратегій. Однак ці зусилля залишаються фрагментарними та охоплюють переважно середні й великі підприємства, що мають досвід участі у міжнародній торгівлі.

Більшість українських агровиробників, особливо малих і середніх, досі виходять на зовнішній ринок без сформованого фірмового стилю, сертифікованої упаковки, маркетингового супроводу, адаптованого до мови та культурних очікувань споживачів. Часто продукція реалізується як *no-name bulk* (великотоннажна безіменна сировина), що позбавляє виробника доданої вартості, знижує впізнаваність на ринку й обмежує можливості преміального ціноутворення.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, експортний потенціал аграрного сектору України є складною, багатокомпонентною системою, що формується під впливом як внутрішніх (ресурсних, інституційних, економічних), так і зовнішніх (глобальних, політичних, безпекових) факторів. Його ефективна реалізація виступає не лише джерелом валютних надходжень, а й основою національної продовольчої безпеки, інструментом інтеграції у світову економіку та важелем післявоєнного відновлення.

Проаналізовано, що сутність експортного потенціалу доцільно трактувати як інтегральну здатність аграрного сектору генерувати конкурентоспроможну, адаптивну та екологічно безпечну продукцію, здатну до масштабованого просування на зовнішніх ринках з урахуванням світових вимог і стандартів. Він не зводиться лише до обсягів виробництва чи фактичного експорту, а передбачає наявність сталого виробничо-логістичного та інституційного середовища, маркетингової стратегії й кадрового забезпечення.

На сучасному етапі розвитку українського АПК ключовими факторами, які визначають рівень реалізації експортного потенціалу, є: природно-кліматичні ресурси, рівень технологічного розвитку, якість інституційного середовища, стан інфраструктури, доступ до фінансування, глобальна кон'юнктура та геополітичні ризики. Особливу актуальність набули безпекові чинники, які істотно обмежують експортні можливості попри наявність виробничого надлишку.

Попри значний обсяг виробництва, Україна поки не використовує весь свій експортний потенціал - насамперед через незбалансовану інфраструктуру, обмежений рівень переробки, низьку частку продукції з

доданою вартістю та фрагментарність маркетингової підтримки. Це потребує переходу від сировинної моделі експорту до інноваційної моделі, орієнтованої на стійкість, цінову гнучкість, якість та екологічність продукції.

У підсумку, експортний потенціал аграрного сектору України є не лише фактором економічного зростання, а й критично важливим інструментом гео економічного позиціонування держави. Його реалізація потребує багаторівневої взаємодії між державою, бізнесом, освітньою сферою та міжнародними партнерами на основі довіри, стратегічного планування та інституційної модернізації.

Література

1. Рогач О. І., Коваль Л. М. Гео економічна переорієнтація аграрного експорту України: виклики і перспективи. Стратегічні пріоритети. 2022. №3(68). С. 42–53.
2. Козак Н. В., Ступак О. А. Конкурентоспроможність аграрного експорту в умовах війни: ризики та напрями адаптації. Агросвіт. 2024. №4. С. 5–12.
3. Буряк С. І., Іванюк В. Г. Перспективи розвитку експорту продукції АПК України в умовах євроінтеграції. Економіка та держава. 2023. №11. С. 45–49.
4. Сахно А. Ю. Стратегічне управління аграрним експортом в умовах невизначеності. Науковий вісник ХНАУ. 2022. №6. С. 12–19.
5. Петренко О. І. Експортний потенціал аграрного сектору: теоретичні засади та практичні орієнтири. Бізнес-Інформ. 2021. №3. С. 50–57.
6. Нестеренко В. І., Шевченко О. О. Трансформація ринку аграрного експорту України: тенденції та перспективи. Економічний простір. 2023. № 178. С. 63–71.
7. Мартинюк О. О., Лавриненко В. В. Вплив євроінтеграції на експорт аграрної продукції України. Науковий вісник Ужгородського нац. університету. 2022. №42. С. 98–104.
8. Зінчук Т. О., Яковлева Т. А. Ефективність експортної політики України в аграрному секторі. Науковий вісник Полісся. 2023. №1(25). С. 112–118.
9. Боднар О. А. Інституційне забезпечення розвитку аграрного експорту України. Економіка розвитку. 2023. №3. С. 86–93.
10. Скиба М. І. Вплив світових аграрних трендів на експортну політику України. Економіка та суспільство. 2022. №39. С. 134–141.

References

1. Rohach O. I., Koval L. M. Heoekonomichna pereorientsiia ahrarnoho eksportu Ukrainy: vyklyky i perspektyvy. Stratehichni priorytety. 2022. №3(68). S. 42–53.
2. Kozak N. V., Stupak O. A. Konkurentospromozhnist ahrarnoho eksportu v umovakh viiny: ryzyky ta napriamy adaptatsii. Ahrosvit. 2024. №4. S. 5–12.
3. Buriak S. I., Ivaniuk V. H. Perspektyvy rozvytku eksportu produktsii APK Ukrainy v umovakh yevrointehratsii. Ekonomika ta derzhava. 2023. №11. S. 45–49.
4. Sakhno A. Yu. Stratehichne upravlinnia ahrarnym eksportom v umovakh nevyznachenosti. Naukovyi visnyk KhNAU. 2022. №6. S. 12–19.
5. Petrenko O. I. Eksportnyi potentsial ahrarnoho sektoru: teoretychni zasady ta praktychni oriientyry. Biznes-Inform. 2021. №3. S. 50–57.
6. Nesterenko V. I., Shevchenko O. O. Transformatsiia rynku ahrarnoho eksportu Ukrainy: tendentsii ta perspektyvy. Ekonomichnyi prostir. 2023. № 178. S. 63–71.
7. Martyniuk O. O., Lavrynenko V. V. Vplyv yevrointehratsii na eksport ahrarnoi produktsii Ukrainy. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho nats. universytetu. 2022. №42. S. 98–104.
8. Zinchuk T. O., Yakovlieva T. A. Efektyvnist eksportnoi polityky Ukrainy v ahrarnomu sektori. Naukovyi visnyk Polissia. 2023. №1(25). S. 112–118.
9. Bodnar O. A. Instytutsiine zabezpechennia rozvytku ahrarnoho eksportu Ukrainy. Ekonomika rozvytku. 2023. №3. S. 86–93.
10. Skyba M. I. Vplyv svitovykh ahrarnykh trendiv na eksportnu polityku Ukrainy. Ekonomika ta suspilstvo. 2022. №39. S. 134–141.